

NTs historiska böcker

- s. 1 Matteus evangelium
- s. 3 Markus evangelium
- s. 4 Lukas evangelium
- s. 6 Johannes evangelium
- s. 8 Apostlagärningarna

Matteus evangelium

Den utlovade Messias

Av Nya testamentets fyra evangelier kommer **MATTEUSEVANGELIET** först. Det beror inte på att evangeliet var det som först skrevs ned (Markusevangeliet var troligen det första), utan att det var det i fornkyrkan mest använda evangeliet och dessutom det som tydligast knyter ihop Gamla och Nya testamentet.

Matteus avser att skriva frälsningshistoria. Han är noga med att visa att historien om Jesus är fortsättningen av Gamla testamentets historia. Evangeliet är skrivet för judar och dess huvudintention är att påvisa att Jesus från Nasaret är den Messias som gamla förbundet utlovat. Jesus är den väntade konungen, Davids son. Löftena i GT har genom Jesus gått i fullbordan. 19 gånger står kommentaren: ”Då uppfylldes det som var sagt.” GT citeras inte mindre än 63 gånger.

Att evangeliet är skrivet främst för judar märks också genom att släkttavlan i bokens början börjar med Abraham (jämför med Lukas, som går tillbaka till Adam, Luk. 3:38), genom att judiska seder och bruk förutsätts bekanta för läsarna, och genom att Matteus i regel använder ordet ”himmelriket” i stället för ”Guds rike” (p.g.a. hänsyn mot judarna, som inte gärna uttalade Guds namn).

Att boken först skrevs med judar som målgrupp hindrar inte att vi hednakristna kan ha otroligt mycket att hämta i Matteusevangeliet – under stora delar av kyrkohistorien har detta varit det mest brukade och älskade evangeliet.

Struktur

Evangeliets uppbyggnad påminner om de andra synoptikernas (Markus och Lukas). Först möter oss en introduktion av Jesus (1:1 – 4:16). Vi läser om hans födelse, om flykten till Egypten, om hans dop och frestelse. Sedan börjar hans offentliga verksamhet (4:17 – 16:20), förankrad i Kapernaum och Galileen. Efter händelserna med Jesus i Caesarea Filippi (kap. 16), med Petrus bekännelse till Jesus som den levande Gudens Son, tilltar motståndet mot Jesus och evangeliet börjar skildra Jesu lidande, död och uppståndelse (16:21 – 28:20).

Mitt i denna berättelse möter fem stora tal av Jesus. Till en del kan de vara sammanställda av Matteus så att han samlat undervisning som Jesus haft vid olika tillfällen till längre sammanhängande tal med likartat stoff. Hos Matteus träder Jesus fram som läraren mer än i de andra evangelierna. Markus evangelium är skrivet av ett ögonvittne, Matteus av ett ’öronvittne’. Hos Matteus möter oss därför en del undervisning som

vi inte finner i något av de andra evangelierna, som liknelsen om de tio jungfrurna, liknelsen om talenterna och skildringen av yttersta domen, (kap. 25).

De fem större talen i Matteus evangelium kan rubriceras på följande sätt:

- Bergspredikan, kap. 5–7
- utsändningstalet, kap. 10
- liknelsetalet, kap. 13
- församlingstalet, kap. 18
- talet om framtiden, kap. 24–25.

Teman

Det finns flera röda trådar, som innesluter och knyter samman Matteus berättelse. De börjar i evangeliets inledning och har en tydlig motsvarighet mot slutet och visar vad Matteus vill berätta däremellan:

Genom Jesus är Gud oss nära! I 1:23 kallas han Immanuel – *Gud med oss* – vilket korresponderar med Jesu slutord: *Jag är med er alla dagar*.

Jesus är den utlovade konungen! I början av evangeliet frågar stjärntydarna: *Var är judarnas nyfödde konung?* (2:2), vilket får sitt svar både när Pilatus frågar: *Är du judarnas konung?* (27:11) och i den anklagelse som sattes över Jesu kors: *Detta är Jesus, judarnas konung* (27:37).

Jesus är Guds Son! Tanken tas första gången upp med orden: *Ut ur Egypten kallade jag min son* (2:15), vilket har sin motsvarighet i översteprästens fråga: *Jag besvär dig vid den levande Guden att du säger oss om du är Messias, Guds Son*, och Jesu svar: *Du själv säger det* (26:63–64).

Jesus är till för alla folk! Redan i början av evangeliet kommer stjärntydare från andra folkslag än judarna för att tillbe Jesusbarnet (2:2). Judarna sade nej till Jesus (hela 15 gånger skildras sammanstötningar mellan Jesus och de judiska ledarna, fariséer och skriftlärde) men han är till för hela världen. Det poängteras också i slutet: *Gå därför ut och gör alla folk till lärjungar* (28:19).

Författare

Allt pekar på att det är Jesu lärjunge, f.d. tullindrivaren, aposteln Matteus (ibland kallad Levi) som skrivit evangeliet. Det står ingenting i själva evangeliet om vem som är författaren, men den fornkyrkliga traditionen är enstämmig.

Markus evangelium

En tjänare med makt att förlåta

NT bjuder på fyra evangelier. Ändå har vi bara ett evangelium – det glada budskapet om Jesus. Detta enda evangelium har vi återgivet av fyra olika författare, i fyra olika evangelier.

EVANGELIUM ENLIGT MARKUS är det kortaste av de fyra evangelierna. Författaren har valt att främst skildra Jesu gärningar – Jesu tal och liknelser återges endast sparsamt. Stilen är folklig och konkret. Evangeliet är skrivet med berättarglädje och rapphet. Ordet ”strax” är typiskt för Markus. Skeendet skyndar hela tiden vidare. Det händer hela tiden något. Vidare skildrar han ofta livfulla detaljer, som de andra evangelisterna inte har noterat. Mer än de andra låter han oss se in i Jesu känsloliv – Jesus är vred, bedrövad, upprörd, förundrad, full av medömkan osv.

Markus skriver sitt evangelium för icke-judar. Det är sparsamt med hänvisningar till GT, och judiska förhållanden och seder förklaras.

Sannolikt är Markus evangelium det först skrivna av de fyra evangelierna, tillkommet någon gång under åren 40–60 e. Kr; alltså endast 10–30 år efter Jesu offentliga verksamhet i Palestina.

Petrus evangelium

Vem som egentligen är författare vet vi inte med säkerhet. Men mycket tyder på att det är den Johannes Markus som vi känner från Apostlagärningarna. Han kom från Jerusalem och hans mors hus var mötesplats för församlingens ledare efter den första pingsten. Han stod nära både Petrus och Paulus, men främst Petrus. Denne talar om Markus som sin andlige son (Petr. 5:13). Fornkyrkan vittnar om Markus som tolk åt Petrus.

Själv var Markus inte ögonvittne till det han återberättar, utom möjligen till någon enstaka händelse (14:51). Men han hade troligen fått lyssna till berättelserna om och om igen av Petrus och kunde återge dem, som om han själv varit med. Evangeliets struktur och stil stämmer väl med det vi känner till om Petrus muntliga förkunnelse från Apostlagärningarna (jfr. särskilt med Apg. 10:38–43).

Syfte

Markus evangelium berättar inget om Jesu liv före hans offentliga framträdande. Det inleds inte med berättelser kring hans födelse och barndom (så som hos Matteus och Lukas). Det börjar med att berätta om Johannes döparen och hur Jesus blir döpt av honom. Sedan läser vi om Jesu gudomliga undergärningar den ena efter den andra. De framhäver Jesus som herre över sabbaten, demoner, naturkrafter och döden. Men framför allt visar de på hans makt över synden. Som den ende har han makt att förlåta synder. Mottot finner vi i 10:45 – att Människosonen har kommit *för att tjäna och ge sitt liv till lösen för många*.

Det är främst detta Markus vill berätta. Det är också därför en så stor del av hans skrift handlar om Jesu sista vecka. Den första delen av evangeliet (kap. 1–10) tar upp Jesu offentliga verksamhet i Palestina. De sista sex kapitlen (kap. 11–16), alltså så mycket som en tredjedel, handlar om en enda vecka av Jesu liv. Den veckans händelser står i centrum och är av avgörande betydelse i det som Markus vill dela med sig av. Allt såg ut att gå förlorat för Jesus, men just när allt verkade vara slut – Jesus var död och begravd – vände allt. Gud uppväckte honom och gav honom liv.

Samma vändning och frälsning kan bli vår: *Den som tror och blir döpt skall bli frälst, men den som inte tror blir fördömd* (16:16).

Lukas evangelium

Hur det hela började

LUKAS evangelium är en av två skrifter av Lukas i Nya testamentet. Evangeliet är egentligen den första delen av ett dubbelverk; Apostlagärningarna utgör den andra. De båda skrifterna handlar om hur det hela började. Evangeliet är historien om hur glädjebudskapet började med Jesu liv i Galileen och Jerusalem. Apostlagärningarna är historien om hur hans lärjungar förde glädjebudskapet från Jerusalem till Rom.

Författare

Vem som är författare till dubbelverket sägs det inget om i Bibeln. Men av Apostlagärningarna förstår vi att det har varit en av aposteln Paulus trogna följeslagare och medarbetare på missionsresorna (se ”vi-avsnitten” i Apostlagärningarna, kap 16 och framåt). Den tidiga kyrkan är helt överens om att det är läkaren Lukas som är författaren.

Lukas har skrivit NTs två längsta böcker (räknat i verklig textmängd, inte kapitel – Matteus evangelium har ju fler kapitel än Lukas: 28 mot 24). Evangeliet är det längsta, Apostlagärningarna näst därefter. Lukas-skrifterna utgör två sjundedelar av hela NTs textmängd. Evangeliet är den enskilda skrift som ger oss den mest ingående skildringen av Jesu liv.

Under drygt tio år var Lukas en medarbetare till Paulus. Troligen var det under denna tid som han blev väl bekant med berättelserna om Jesus och hans undervisning. Själv var han inte något ögonvittne. Men han träffade säkert många sådana och tog noga reda på fakta innan han skrev ner sitt evangelium. Troligen har han bl.a. inhämtat information från både Jakob, Jesu bror (Apg. 21:18) och Maria, Jesu mor. (Lukas är den ende som återger berättelserna kring Jesu födelse, och det märks att det är Maria som är källan. Matteus återger troligen början av Jesu liv utifrån Josefs perspektiv.) Kanske hade Lukas också tillgång till Markus evangelium, som lär vara skrivet och spritt tidigare. Lukas evangelium har troligen tillkommit runt år 60.

Evangeliet är skrivet till en hedning (dvs. en icke-jude) vid namn Teofilus. Lukas var själv hednakristen. Och det märks. Hans skrifter kräver ingen djupgående kunskap om Gamla Testamentet, landet Palestina eller det judiska folket. Flera berättelser och liknelser särskilt avsedda för judar som de andra evangelierna tagit med återfinnes inte hos Lukas.

Samtidigt finns det hos Lukas mycket som inte står att läsa hos de andra – såsom jul-evangeliet, flera av berättelserna om Johannes döparen, Marias lovsång, gossen Jesus i templet, den barmhärtige samariten, den förlorade sonen, Sackeus, Emmausvandringen och mycket annat.

Lukas särdrag

Vart och ett av de fyra evangelierna har sin särprägel, sina särdrag. Här följer några av Lukas särdrag, som det kan vara intressant att lägga märke till vid läsningen:

- Lukas betonar att Jesus och hans frälsning är till för alla. Dels alla folk – för samariter och hedningar, inte bara judar. Och dels alla sorters människor – särskilt syndare, föraktade, fattiga och utstötta. Förlåtelsens ton ljuder klart för alla. Lukas evangelium är en sann missionskrift. Jesus är hela världens Frälsare.

- Lukas visar att frälsningen även berör livet här och nu. Befrielsen hör inte bara framtiden till. Redan nu löser Jesus människor från det som binder – synd, spetälska, girighet m.m. Frälsningen gäller hela livet. Gud är engagerad i alla livets aspekter. Jesus vill befria människan till att leva både nu och i den kommande världen (se t.ex. 18:30 och 19:9f).
- Att evangelium för med sig glädje är påtagligt hos Lukas. Ordet ”glädje” återkommer ofta. Även de som lider kan hos Jesus göra en djup erfarenhet av glädje. Typiskt är också att de fyra välkända lovsångerna – Marias, Sakarias, änglarnas och Simeons – är nedtecknade just i Lukas evangelium. Orsaken till denna glädje är först och främst den frälsning av nåd som Jesus räcker till alla.
- Flera kvinnor lyfts fram. Kvinnor var föga aktade i det dåtida samhället men med Jesus kom en ny syn. Det har Lukas tagit fasta på.

Fler saker kunde nämnas, som att bönen får stor plats (bl.a. kan vi läsa om Jesu eget böneliv vid sex tillfällen) och att Lukas talar mycket om den Helige Ande. Bokens motto hittar vi i Luk. 19:9: Människosonen har kommit för att uppsöka och frälsa det som var förlorat. Ett Jesus-ord som Lukas är ensam om att återge. Ett ord från Jesus via Lukas till Dig!

Evangeliets indelning

- Företal, förhistoria och förberedelse, 1:1 – 4:13.
- Verksamhet i Galileen och angränsande områden, 4:14 – 9:50.
- På väg till Jerusalem, 9:51 – 19:27. (Avsnittet kallas ibland för ”den stora reseberättelsen” eller ”samariteravsnittet” – Jesus är i hela detta avsnitt på resa till Jerusalem, genom Samarien. Det mesta av det Lukas är ensam om att återge [särstoff] finns med i denna avdelning.)
- Framme i Jerusalem, 19:28 – 24:53.

Johannes evangelium

Vem är Jesus?

Det fjärde evangeliet skiljer sig en del från de tre första (som brukar kallas ”synoptikerna”, ungefär ”samseende”). Alla fyra evangelierna handlar förstås om Jesu liv, hans död och uppståndelse. Men **JOHANNES** berättar med annan geografisk och kronologisk struktur än de övriga. Han motsäger inte synoptikerna utan kompletterar dem. Hos de senare verkar Jesus främst i Galileen, medan händelserna hos Johannes till stor del utspelar sig i och kring Jerusalem vid de stora högtiderna. Johannes låter oss vidare förstå att Jesu verksamhet varade i minst tre år (tre påskhögtider omtalas). Om vi bara haft synoptikerna hade det varit troligare att anta att Jesu verksamhet varade i ett år.

Johannes skrev enligt traditionen sitt evangelium från Efesus vid hög ålder (ca år 90 e. Kr.). Han har nog haft tillgång till den synoptiska evangelieltraditionen och väljer att komplettera den. Därför avstår han från att berätta om många av de händelser som synoptikerna återger och skildrar i stället andra, som vi annars hade saknat. Han berättar bara om sju underverk men återger ofta i samband med dem ett tal eller samtal, där Jesus utifrån undret undervisar om vem han själv är – Guds egen Son!

”Jag Är”

Det är i Johannesevangeliet som Jesus uppenbarar vem han är genom de sju ”Jag Är-proklamationerna”. ”Jag är” är det högsta gudsnamnet i Gamla testamentet (2 Mos. 3:6). Jesus tar det i sin mun och han tillägnar detta namn. Det är oerhörda anspråk – Jesus hävdar tydligt att han är Gud, den Evige. Till proklamationerna knyter Jesus bilder, som avser att illustrera vem han är och hans unika betydelse. Jesus säger om sig själv att han är livets bröd, världens ljus, dörren, den gode herden, uppståndelsen och livet, vägen, sanningen och livet samt vinträdet.

Avskedstalet

En höjdpunkt i evangeliet – något som bara är återgivet hos Johannes – är Jesu avskedstal och förbön, Joh. 14–17. Sitt avskedstal höll han vid den sista måltiden med lärjungarna i övre salen. Där är Jesus alldeles tydlig med att han är ett med Fadern, Gud själv. Avskedstalet är det viktigaste avsnittet i Bibeln om Treenigheten. Här får vi den kristna gudsbilden tecknad för oss och undervisning om gudomens tre personer, Fadern och Sonen och den Helige Ande.

Syfte

Om avsikten med sin berättelse om Jesus skriver Johannes själv: ”Dessa tecken har blivit nedtecknade för att ni skall tro att Jesus är Messias, Guds son, och för att ni genom tron skall ha liv i hans namn.” (Joh. 20:31.)

Författare

Evangeliet avslöjar indirekt vem författaren är. Han måste ha varit jude och ett ögonvittne. Själv skriver han att han var den lärjunge som Jesus älskade (21:20, 24) och då

måste han ha varit en av de tre i den inre kretsen, dvs. Petrus, Jakob eller Johannes. Petrus kan det inte vara (jfr. 13:23f, 20:2) och inte heller Jakob, som led martyrdöden redan år 44. Kvar är då endast aposteln Johannes, vilket också stämmer med en enig fornkyrklig tradition.

Indelning

- Jesu gudomshärlighet före människoblivandet, 1:1–14
- Jesus uppenbarar sin gudomshärlighet i ord och gärning, 1:15 – 12:50
- Jesus uppenbarar sin gudomshärlighet genom sitt lidande, sin död och uppståndelse, 13:1 – 21:25.

Apostlagärningarna

Kyrkan för Jesu verk vidare

APOSTLAGÄRNINGARNA är den andra delen av Lukas dubbelverk, fortsättningen på Lukas evangelium. Evangeliet skildrar vad Jesus gjorde och lärde under sin tid på jorden. I början av Apostlagärningarna läser vi om hur Jesus lämnar jorden för sin himmelska tronbestigning (himmelsfärden). Sedan följer berättelsen om hur den Helige Ande utgjuts (pingsten) och den första kristna församlingen bildas. Lukas visar sedan i Apostlagärningarna hur den Uppståndne fortsätter sitt verk på jorden genom församlingen, i kraft av den Helige Ande. Även den andra delen av Lukas dubbelverk handlar alltså om vad Jesus gör och lär – men nu genom församlingen, som är hans kropp. Nu har Kristi kyrka del av den 'nådegåveutrustning' som Jesus hade under sin tid på jorden. Det mesta i Apostlagärningarna känner vi därför igen från evangelierna – där var Jesus själv rustad med alla nådegåvorna, men nu är gåvorna fördelade på församlingens olika lemmar.

Evangelium till hedningar

Boken kan naturligt delas i två huvuddelar. Den första, kap. 1–12, handlar i stort sett om judemissionen och här är Petrus den viktigaste personen. Den andra delen, kap. 13–28, skildrar den begynnande hednamissionen med Paulus som huvudperson, bl.a. hans tre missionsresor.

En röd tråd genom boken är hur evangeliets segertåg går från Jerusalem, från trakt till trakt (Judéen, Samarien, Syrien, Mindre Asien, sydöstra Europa) till hjärtat i det dåtida världsväldet, Romarrikets huvudstad Rom (dvs. till ”jordens yttersta gräns”, Apg. 1:8).

I Apostlagärningarna läser vi om hur de första kristna blir klara över att evangelium är ett glatt budskap även för icke-judar.

Löftet till Abraham, att utväljandet av Abraham och Israel skulle bli till välsignelse för alla folk, förverkligas. Men evangeliets utbredande bland hedningar var inte omedelbart självklart för de första kristna. Med tiden rätades dock frågetecknen ut och vi ser hur evangeliet förkunnades först för judar, sedan också för samarier och hedningar. Och när ett nytt riktigt steg tas i missionsarbetet bekräftas det mycket tydligt – bl.a. så att Anden manifesterar sig på ett särskilt sätt.

Det kan vara värt att notera att Apostlagärningarna endast förmedlar en del av kyrkans historia under dess första tid, ca 30–60 e. Kr., nämligen evangeliets erövringar norrut och västerut. Däremot inte dess spridning österut och söderut – i de riktningarna kan (enligt traditionen) flera apostlar ha verkat.

En smittande berättelse

Apostlagärningarnas berättelse börjar med en liten grupp lärjungar. Utrustade med Andens kraft predikade, undervisade och botade de sjuka. De bevisade Guds kärlek i synagogor, i hem, inför rätta i domstolar, på städernas gator och torg, på landsbygdens kulor och till havs. Guds Ord hade framgång. Nya församlingar bildades. Och hela tiden var det Jesus Kristus själv som förhäriligades i förkunnelse och handling.

Lägg märke till dessa vittnens hängivenhet och frimodighet trots lidande och dödsfara. De tog varje chans att vittna om sin korsfäste och uppståndne Herre.

I dag är vi lemmar i samma kropp som urkyrkans kristna. Med samma uppdrag. Nu är det vi som har kallelsen att föra vidare vad Jesus gjorde och lärde. Vi får i vår tid vara de första lärjungarnas efterföljare!